

การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย*

DEVELOPMENT OF PUBLIC WELFARE WORK OF THE THAI SANGHA

พระครูโพธิวรคุณ (ศุภเดช แสงพิทักษ์)*, พระครูธรรมธัชไพรัช สิริจนโท
และพระสมุห์ประจักษ์ มหาปณฺโญ

Phrakhru Phothiworakun (Supphadet Saengpithak)*, Phrakhrudhammadhorn Phirach Siricando
and Phrasamu Prajurak Mahapanno

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding Author E-mail: phrakruphothiworakhun@gmail.com

บทคัดย่อ

การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่สำคัญและมีความสำคัญในวัด และในชุมชนทั่วไป เป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้และชุมชนทั้งในด้านวัดและด้านชุมชน โดยภิกษุสงฆ์บริหารการสาธารณสงเคราะห์เพื่อให้สาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งอาจมีการช่วยเหลือบุคคล การส่งเสริมการพัฒนาชุมชน การสาธารณสงเคราะห์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป การพัฒนาทางสงเคราะห์เป็นไปตามหลักการของพุทธศาสนา ซึ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจและการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ โดยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตทั้งในด้านจิตใจและวัตถุ และให้ความรู้และความเข้าใจในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ พระสงฆ์มีบทบาทมากมาในการพัฒนาชุมชน และช่วยเหลือเกื้อกูลในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยการให้คำแนะนำทางจิตใจ และการเป็นตัวอย่างที่ดีให้คำปรึกษาและคำแนะนำในด้านทั้งทางวิชาการและสังคม โดยให้คำปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความคิดเห็นเพื่อที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม การพัฒนาการสาธารณสงเคราะห์เป็นไปตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งเน้นที่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางจิตใจและวัตถุ โดยการสนับสนุนการพัฒนาทั้งในด้านสังคม ทุน การเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมทางสาธารณสงเคราะห์ ในทางเดียวกันพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยการเป็นตัวอย่างให้คำแนะนำในด้านทั้งวิชาการและสังคม และช่วยเหลือเกื้อกูลในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยการให้คำปรึกษาและคำแนะนำในด้านทางวิชาการและสังคม คำนึงถึงการพัฒนาสังคมที่สาธารณประโยชน์และยังมีบทบาทสำคัญในการสาธารณสงเคราะห์ที่สามารถช่วยเข้าทำงานเพื่อช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

* Received April 19, 2024; Revised November 14, 2024; Accepted November 21, 2024

คำสำคัญ: การพัฒนา, งานสาธารณสงเคราะห์, คณะสงฆ์ไทย

ABSTRACT

Public welfare is an important and essential activity in temples and general communities. Monks manage public welfare to benefit society by assisting the less fortunate and communities, promoting community development, caring for public assets, and helping the general public. Developing public welfare aligns with the principles of Buddhism, emphasizing mental development and problem-solving, promoting a good quality of life in both spiritual and material aspects, and providing knowledge and understanding of various arts and sciences. Monks play a significant role in community development and in helping to solve social problems by providing spiritual guidance, being good examples, and offering advice and guidance in both academic and social aspects. They provide advice to residents for the benefit of the community. Public welfare development has been operating under the Buddhist principles, emphasizing finding solutions and improving the quality of life, both physical and mental. The monks support the social, financial, and industrial development of public welfare. Furthermore, monks play a crucial role in developing society by giving advice and suggestions in academic and social aspects. They also consider public welfare for social development and activities that can eventually help individuals become self-reliant.

Keywords: Development, Public welfare work, Thai Sangha

บทนำ

"สาธารณสงเคราะห์" ตามแนวพระพุทธศาสนาหมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยการให้กำลังใจให้กำลังใจสติปัญญา ใช้ทักษะความถนัดความเชี่ยวชาญหรือความสามารถเพื่อดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม โดยที่ความหมายนี้วิเคราะห์และตีความจากแนวคิดหลักการสำคัญทั้งจากหลักธรรมและระบบแห่งพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาว่าด้วยการให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ (พินิจ ลาภธนานนท์ และวุฒินันท์ กันทะเตียน, 2563) ในขณะที่คณะสงฆ์ไทยก็ได้มีการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ภายใต้ชื่อที่ว่า งานสาธารณสงเคราะห์ คำว่า สาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นคำที่ประดิษฐ์มาภายหลังซึ่งไม่ปรากฏจากศัพท์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่เมื่อพิจารณาจากรากศัพท์ของคำว่าสงเคราะห์แล้ว ย่อมสื่อไปถึงเรื่องการสงเคราะห์ที่เป็นสาธารณะ (วุฒินันท์ กันทะเตียน, 2562) คำนี้ปรากฏ

เป็นทางการในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นลำดับที่ 5 ของภารกิจของวัดและพระสงฆ์ 6 ด้าน คือ 1) ภารกิจด้านการปกครอง 2) ภารกิจด้านการศาสนศึกษา 3) ภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม 5) ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ และ 6) ภารกิจด้านสาธารณูปการ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุโดยไม่ละเมิดพระธรรมวินัย เช่น การใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการให้บริการสังคม ซึ่งรวมถึงการจัดฝึกอบรมในอาชีพต่าง ๆ การสนับสนุนในการก่อสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน ห้องสมุด ถนน และสะพาน เพื่อสร้างสังคมที่แข็งแรงและยั่งยืน การช่วยเหลือและสงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนี้ด้วย

ความหมายเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์หมายถึงการให้ความช่วยเหลือแก่สังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่ละเมิดพระธรรมวินัย เช่น โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์สามเณร ภาคฤดูร้อน หรือโครงการสงเคราะห์พระสงฆ์สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน ในการทำโครงการเหล่านี้ พระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น การจัดสถานที่สำหรับการประชุมและอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน และระบบประปาสำหรับหมู่บ้าน รวมถึงการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีความเป็นอิสระอย่างมีความเห็นอกเห็นใจ และมีความเชื่อมั่นในความสามัคคีและความการสาธารณสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุเพื่อสร้างประโยชน์สาธารณะในด้านสังคมสงเคราะห์ โดยแบ่งเป็น 4 ประการดังนี้

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การจัดกิจกรรมโดยวัดหรือคณะสงฆ์เพื่อสร้างประโยชน์สาธารณะ เช่น การอบรมทักษะสำหรับประชาชนในชุมชนหรือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่
2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์: การสนับสนุนกิจการของรัฐหรือเอกชนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาและสร้างประโยชน์สาธารณะ เช่น การพัฒนาพื้นที่ชุมชนหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่สาธารณสมบัติ: เน้นการสร้างและพัฒนาสิ่งสถานที่สาธารณสมบัติเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น การสร้างถนนหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป
4. การช่วยเหลือประชาชนที่ต้องการในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภัยพิบัติหรือการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะในชุมชน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงบุญโญ), 2555)

การสงเคราะห์สงเคราะห์คือการให้บริการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างประโยชน์สาธารณะ เช่น การก่อสร้างถนน ทำสะพาน หรือศาลาพักร้อน ในงานนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนคณะสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม เช่น ให้ความช่วยเหลือกับผู้ยากไร้ที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น ไฟไหม้บ้าน หรือการจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัย และบริการฟรีในพิธีงานศพ โดยไม่เรียกค่าบริการ เพื่อให้เขาทำบุญตามความศรัทธาของเขา การช่วยเหลือนี้ช่วยบรรเทาทุกข์ให้แก่ชาวบ้านที่เป็นศาสนิกชนได้ไม่ว่าจะเป็น การช่วยเหลือภายในวัดหรือนอกวัด ในวัด เช่น ให้ความสะดวกสบายแก่ผู้มาทำบุญที่วัด ภายนอกวัด เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่เผชิญกับความทุกข์เหลือเกินในการแสวงหาความช่วยเหลือ (พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม), 2558)

การสงเคราะห์ หมายถึง การยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมรวมกลุ่มกัน อยู่เป็นอันหนึ่งไม่แตกกระจัดกระจาย และท่านยังกล่าวต่อไปอีกว่า การสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการนำสิ่งของไปแจกหรือไปให้เท่านั้น เพราะการทำอย่างนั้นไม่สามารถทำให้เขาช่วยตัวเองได้ ในขณะที่ปรัชญาของงานสังคมสงเคราะห์ที่เป็นงานในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทั้งผู้ที่เดือดร้อนและไม่เดือดร้อนให้สามารถช่วยตนเองได้เข้ากับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือหลักของสังคหธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทานหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ

2. ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดอย่างรักกันคือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงนำสิ่งที่ประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวนช่วยกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตา การวางตนให้เข้ากับผู้ที่มารับการสงเคราะห์ได้คือ ไม่ไว้ตัวจนเกินไป จนใครใคร่เข้าไม่ติด ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุข ทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2521)

งานสงเคราะห์ควรจะมีหลักใหญ่ๆ สงเคราะห์เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ คือทำให้เขารู้ และสามารถที่จะช่วยตัวเองได้ จะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยืนยาวและมีผลจริง ถ้าจะสงเคราะห์แต่เพียงแต่จะพาให้คนอ่อนแอ ด้วยวัตถุมากเกินไปก็ทำให้โง่งม จะต้องสงเคราะห์ให้เขาฉลาดขึ้น ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ชีวิตเป็นอย่างไร เกิดมาทำไม จะต้องทำอะไร จะต้องให้เขาตั้งหน้าช่วยตนเองก่อน เราจะต้องช่วยให้ถูกในการที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกให้สมกับที่เป็นมนุษย์ที่ดีในโลก

แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่สิ่งที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม มันก็ยังเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์ภิกษุด้วยการชี้โทษ ตักเตือนในเรื่องต่าง ๆ ขนาดภิกษุประพฤติไม่ดี ไม่อยู่ในกรอบแห่งพระวินัย ซึ่งทรงตรัสไว้ว่า เราจะไม่ทำแก่พวกเธออย่างทะนุถนอม เหมือนช่างหม้อกระทำแก่หม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ เราจะขนาบแล้วขนาบอีก ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ผู้ใดมีแก่นผู้นั้นจะทนอยู่ได้ นี่คือวิธีการของพระพุทธเจ้าที่สงเคราะห์สัตว์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ภิกษุทั้งหลายชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ขนาบแล้วขนาบอีกอย่างตรงกันกับช่างหม้อที่กระทำแก่หม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ (พุทธทาสภิกขุ, 2525)

สรุป การสาธารณสงเคราะห์โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมีเส้นทางการดำเนินการแบ่งเป็น 4 ประการหลัก ๆ คือ

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลโดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมวิชาชีพ การจัดห้องสมุด เป็นต้น
2. การช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การสร้างโรงพยาบาล
3. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนน การสร้างโรงพยาบาล
4. การช่วยเหลือประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย

นอกจากนี้ยังมีการสรุปเกี่ยวกับปรัชญาของการสงเคราะห์ในทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็น 4 ประการหลัก คือ ทาน (การให้ปัน), ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน), อตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์), สมานัตตา (การวางตนให้เข้ากับผู้ที่มารับการสงเคราะห์) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือและสงเคราะห์อย่างเหมาะสมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และยังเสนอเส้นทางการสงเคราะห์ที่เน้นให้ผู้รับการช่วยเหลือสามารถช่วยตนเองได้ด้วยโดยให้ความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์เพื่อพัฒนาจิตใจช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน

การพัฒนาจิตใจ เป็นงานที่สำคัญมาก คือ เป็นการฝึกอบรมให้จิตเป็นสมาธิมั่นคงไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน มีความตื่นตัวในการทำงาน มีสุขภาพจิตดี และมีความฉลาดรู้ และเข้าใจเรื่องราวปัญหา รวมถึงวิธีแก้ไขปัญหาย่างถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของประชาชน และชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องมีการพัฒนาจิตวิญญาณของประชาชนและชุมชนให้มีสภาพจิตที่มั่นคง มีสมรรถภาพในการที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองในชีวิตประจำวันได้ สำหรับหลักการที่พัฒนาจิตในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ภาวนา” หรือ “กรรมฐาน” พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นธรรมควรเจริญ มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ (ละราคะ)
2. วิปัสสนาภาวนา คือการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง (ละอวิชชา)

พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมเพื่อการแก้ปัญหาทางจิตใจและการพัฒนาว่าคือ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความยากจน และปัญหายาเสพติด เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน ความเห็นแก่ตัวทำให้คนเราต้องสนองความยากของตนเองจนปราศจากการคำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และปฏิเสธหน้าที่อันพึงปฏิบัติของตนเอง เช่น ความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าที่ฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า ความเห็นแก่ตัวของนักการเมือง ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม อันเป็นหลักการในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติบนพื้นฐานของพุทธธรรม ในธรรมนี้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องเพื่อส่วนรวมเพื่อชาติ ความเห็นแก่ตัวให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมไม่หวงกับสิ่งที่เกินมาควรแบ่งปันแก่ส่วนรวมให้เป็นประโยชน์มากที่สุด (พุทธทาสภิกขุ, 2521)

สอดคล้องกับพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ: สร้างความเข้มแข็งและเป็นที่พึ่งของตนเองด้วยจิตใจสำนึกที่ดี และการสร้างสรรค์ให้แก่ตนเองและชาติโดยรวม โดยมีจิตเอื้ออาทรและเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นศูนย์กลาง
2. ด้านสังคม: การช่วยเหลือกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นอิสระ แต่ละชุมชนต้องเชื่อมโยงและช่วยเหลือกันเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีมั่นคง
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: การใช้และจัดการทรัพยากรอย่างฉลาดเพื่อความยั่งยืน และการเพิ่มมูลค่าโดยยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี: การแยกแยะและเลือกใช้เทคโนโลยีใหม่อย่างมีสติ โดยยึดภูมิปัญญาชาวบ้านและคำนึงถึงสภาพแวดล้อม
5. ด้านเศรษฐกิจ: การปรับทิศทางใหม่ในการลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและการยึดหลัก "พออยู่ พอกิน" เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนและเสถียร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2534)

การพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติมุ่งเน้นทั้งทางความคิดและทางวัตถุ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจเพื่อพ้นทุกข์และการพัฒนาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และในส่วนของ การช่วยเหลือชาวบ้าน พระสงฆ์จะมีบทบาทในการอนุเคราะห์ แต่ต้องรักษาพระธรรมวินัยและไม่คลุกคลีกับชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัยหลักธรรมพุทธศาสนาถือว่าการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน หากจิตใจยังไม่พัฒนายังมีความหลงผิด และยังเป็นอกุศล ย่อมไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาทางวัตถุและการสร้างสรรค์งานภายนอกให้บรรลุเป้าหมายได้ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่ยอมรับนับถือทั่วไปว่าเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์

จึงควรพัฒนาให้ได้ก่อนเข้าไปพัฒนาชุมชน มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรมและแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2535) และการพัฒนาการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ควรดำเนินบทบาทด้านการสงเคราะห์ไว้ดังต่อไปนี้

1. การให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นการปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ
2. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจโดยการประพาสเป็นตัวอย่างและการให้บริการในสถานที่สงบและร่มรื่น
3. การให้คำปรึกษาแนะนำด้านอื่น ๆ เพื่อสร้างความสะดวกใจและความเข้าใจ
4. การเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในสังคมชนบท โดยเป็นผู้ปิดช่องว่างและนำทางในการท้องถิ่น
5. การสงเคราะห์ทางจิตใจโดยเป็นเครื่องปลอบประโลมใจและบำรุงขวัญผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2534)

อาจกล่าวได้ว่า หน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือ การศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปประพฤติ ปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันงาม ยิ่งไปกว่านี้พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์วัด หรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชา เลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งรับการอบรมทางศีลธรรม และหลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2529) ประกอบกับกิจกรรมที่พระสงฆ์ ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปพัฒนาประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเสนอสาระสังเขปไว้ว่า

1. การปลูกธรรมะในจิตใจ หมายถึง การปรับเปลี่ยนความคิดและทัศนคติให้เป็นไปตามหลักธรรม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า หลักธรรมสอนให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่อยู่โดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน และเมื่อต้องการผลลัพธ์ใด ๆ จะต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยที่เหมาะสม เช่น เพื่อพ้นจากความยากจนจะต้องพยายามและแก้ไขสาเหตุของความยากจน เพื่อให้พืชผลเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์และอื่น ๆ
2. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การประกอบการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อใช้ในการเลี้ยงตนเอง ซึ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบนี้จะเป็นไปได้ด้วยการเดินทางสายกลางตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการมีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเองเท่านั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี และมีความพอใจในความเป็นอยู่ เป็นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้ประกอบการสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและไม่ลำบากยากจน

การพัฒนาที่จำเป็นจะต้องเน้นการพัฒนาจิตใจและคุณธรรม เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยไม่ต้องขยายขนาดของกิจการเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต (พิสิฐ เจริญสุข, 2541)

1. พัฒนาจิตใจเพื่อสร้างคนดีที่มีวินัยและคุณธรรม เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ และส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการเจริญเศรษฐกิจและสังคม
2. สร้างสถาบันครอบครัวที่มั่นคงและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม
3. ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดยให้สวัสดิการสังคมและบริการสุขภาพพื้นฐาน
4. เสริมสร้างความสงบสุขในสังคมและเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และให้บริการด้านยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพต่อประชาชนทั้งในเมืองและชนบท ที่เรียกว่า สิกขาอาชีวะ หน้าที่สำคัญของพระผู้ให้การศึกษา มีดังนี้ (สนิท ศรีสำแดง, 2534)
 - 4.1 ต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เรียน ทั้งทางด้านสติปัญญา จิตใจ และแนะแนว
 - 4.2 ต้องอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลนปัจจัย 4
 - 4.3 ต้องช่วยรักษาพยาบาลผู้เรียนที่ได้รับความเจ็บป่วย จนทุเลาและหายขาด
 - 4.4 สงเคราะห์ด้วยหน้าที่การงาน รับผิดชอบถึงขั้นฝากงาน หางานให้ทำ
 - 4.5 สงเคราะห์และปฏิบัติต่างผู้เรียนทุกคนด้วยความเมตตาเสมอกัน

อย่างไรก็ตาม บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาจิตใจของสังคมมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในฐานะศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดและผู้นำทางจิตใจของประชาชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนไว้ด้วยกัน สิ่งสำคัญที่สุดคือความรู้สึกรักของประชาชนต่อพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ สามารถเป็นที่ปรึกษาและเครื่องรักษาความเคารพได้อย่างมั่นคง ปัจจัยทั้ง 3 อย่างที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือความบริสุทธิ์ ทำให้เขาเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นแรงบันดาลใจให้กับสังคมทั้งในด้านจิตใจและพฤติกรรม

และสถาบันศาสนาในชนบทไทยมีบทบาทสำคัญโดดเด่น เนื่องจากภายในวัดไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์การศึกษาสำหรับชุมชนด้วย ท่านพระสงฆ์มักเป็นครูที่ดีและให้ความสำคัญกับการสอนอย่างเฉพาะเจาะจง มีความเข้าใจในปัญหาของชุมชนอย่างลึกซึ้ง บางครั้งยังมีการใช้ทักษะแพทย์หรือจิตแพทย์เพื่อรักษาโรคของชาวบ้าน โดยใช้เวทย์มนต์หรือพรหมน้ำมนต์ ที่ชาวบ้านเคารพนับถืออย่างมาก เชื่อว่าโรคจะหายไปเมื่อพระสงฆ์ใช้เวทย์มนต์หรือพรหมน้ำมนต์ สิ่งนี้เป็นการนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้งานในชุมชนอย่างมี

ประสิทธิภาพ ดังนั้น พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านศาสนาและการส่งเสริมสุขภาพทางจิตของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัด มีความสำคัญเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของชาวชนบทในท้องถิ่น จึงเป็นหลักแห่งการยึดเหนี่ยวและมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นชนบท เช่น การสร้างโรงเรียน ศาลาประชาชน หรือการสร้างบ่อน้ำสาธารณะ (อำนาจ บัวศิริ, 2528)

ดังนั้น การพัฒนาจิตใจของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่พระสงฆ์ต้องดำเนินการก่อนเสมอ โดยเฉพาะเป็นงานที่เกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ชาวบ้านโดยตรง โดยการน้อมนำหลักการประพฤติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ประชาชนมีความสุขจิตด้วยกาย วาจา ใจ มี สติสัมปชัญญะ ให้มีพลังไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันได้ เป็นการพัฒนาคุณภาพจิตและ เสริมสร้างคุณภาพจิตให้ประชาชนและสังคมมีความสุขสงบและเจริญรุ่งเรืองต่อไป

การพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

งานสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคมโดยพระสงฆ์ไทยต้องใช้หลักการของความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก พร้อมยึดถือพระพุทธศาสนาว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นจำนวนมาก" เพื่อสร้างความเข้าใจและความสามัคคีในชุมชน สร้างเครือข่ายและพันธมิตรกับทุกฝ่ายในชุมชน และมุ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความสุขของทั้งชุมชนและมนุษย์ทั้งหลายอย่างเท่าทัน

สิงคาลกสูตร มีใจความตอนหนึ่งกล่าวถึง หน้าที่/บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสงเคราะห์ประชาชนไว้ดังนี้คือ พระสงฆ์สอนประชาชน ให้เว้นจากการกระทำความชั่ว แนะนำให้ทำความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม สอนในสิ่งที่ยังไม่ได้สดับเล่าเรียนให้ได้สดับเล่าเรียน ชี้แจงให้เข้าใจ ในสิ่งที่ได้เล่าเรียน และบอกทางสวรรค์

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสงเคราะห์และชี้นำสังคมเพื่อประโยชน์ของชุมชน บทบาทในการเป็นผู้นำอาจมีการลดลงไปในปัจจุบัน แต่ในด้านศีลธรรม พระสงฆ์ยังมีความสำคัญและได้รับเคารพอย่างสูง ไม่ว่าจะเป็นที่พึงใจหรือเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปช่วยให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน ในเรื่องนี้มีพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิทรงความรู้ และนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน ได้ให้การอธิบายขยายความไว้ดังนี้

กล่าวได้ว่า หน้าที่บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย
2. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

3. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์
4. เป็นที่พักของคนเดินทาง
5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
7. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

9. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือ ยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น

10. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมา ประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ

11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคน ในระยะเวลาต่าง ๆ (พระราชมณเฑียร (ประยูร ปยุตโต), 2537)

และพระสงฆ์ควรตระหนักมันอยู่เสมอในหน้าที่เดิมแท้ของตนตามพระธรรมวินัย และ จาการากฐานนี้จึงเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นในรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แทนที่จะตั้งหรือหวงแหนหน่วยงานยวบยาบเดิมไว้ และเท่าที่มองเห็น ในปัจจุบัน

พระสงฆ์ก็น้อมเอียงไปในทางที่จะกระทำเช่นนั้น ส่วนที่จะเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุง บทบาทเก่าขึ้นในรูปแบบใหม่อย่างไรบ้างนั้น ก็รวมอยู่ในหลักการเดิม 3 อย่าง คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ แล้วตั้งตนอยู่ในคุณสมบัติ 3 ประการ คือ ความบริสุทธิ์ ความ เสียสละ และความมีความรู้ มีสติปัญญา (พระราชมณเฑียร (ประยูร ปยุตโต), 2537) กล่าวได้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่จัดการสังคมสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการช่วยเหลือ สังคม เช่น

1. อำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่บำเพ็ญกุศล ทั้งที่เป็น ส่วนตัวและส่วนรวม

2. อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดทั้งที่เป็นประจำและเป็นการจร

3. อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ที่ขอบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและ ความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

4. สร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาพักรับ หรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2555)

และหน่วย อ.ป.ต. เป็นชื่อย่อมาจากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นความคิด ริเริ่มของคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถร ป.ธ. 9)

วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงได้ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 5 ประการคือ

1. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนตั้งอยู่ เพื่อให้ชุมชนได้ช่วยเหลือตนเองและพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ
2. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยราชการ เพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าทุกด้าน โดยช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ และป้องกันการอพยพหรือขายแรงงานที่อื่น
3. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า เพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรือง และเป็นที่น่าเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน
4. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันสันติสุขของหมู่บ้าน และช่วยกันรักษาชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัย
5. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการเข้าใจสถานการณ์ของชุมชนและเมืองให้ถูกต้อง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546)

เพื่อให้วัตถุประสงค์หลักทั้ง 5 ประการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำเป็นต้องปรับบทบาทของหน่วยให้มีความคล่องตัวโดยการจัดตั้งองค์กรในรูปของคณะกรรมการ ตามระเบียบว่า ด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช 2546 หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) มีจำนวน 5,401 แห่งทั่วประเทศ บางหน่วยไม่สามารถจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ได้เนื่องจากขาดปัจจัยหลายประการ เช่น บุคลากรและอุปกรณ์ที่จะมาสนับสนุนในการดำเนินงาน จึงเห็นควรประสานกับองค์กรและหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ของกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศ ช่วยวางแผนในการทำงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านการศึกษาดังนี้

1. ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยมีการเผยแผ่หลักธรรมไปสู่ประชาชนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางและต่อเนื่อง
2. การศึกษาของคณะสงฆ์ต้องยกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้นรวมทั้งขยายผลออกไปให้กว้างขวางทั่วถึงทุกวัด

3. ศาสนสถานสำหรับพระพุทธศาสนาคือวัดต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแผ่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์เกื้อกูลชุมชนในทุก ๆ ด้านที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

4. ระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์ในกิจการพระศาสนาซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนรวมทั้งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างองค์กรทางพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่น ๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่ง สันติภาพที่ยั่งยืน

5. เร่งรัดพัฒนาการด้านบริหารงานพระศาสนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาและเพื่อให้บุคลากรทางพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546)

สอดคล้องกับการพัฒนางานการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ว่าวัดเป็นของชาวบ้าน การบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่าง ๆ ทางวัดจะต้องอำนวยความสะดวก ช่วยเหลือพร้อมให้คำแนะนำทั้งที่บ้านและที่วัด การทำบุญกุศลตามประเพณีชีวิตและสังคมของหมู่บ้าน ได้แก่ การเก็บศพ ตั้งศพ บำเพ็ญกุศล ฌาปนกิจศพและที่เก็บกระดูก เจ้าอาวาสเป็นผู้นำของฝ่ายสงฆ์จะให้ช่วยเหลือ โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่อาวุโสในหมู่บ้านหรือตำบลที่เป็นผู้นำชาวบ้านจะขอความร่วมมือเจ้าอาวาสจัดงานรีนึ่งของหมู่บ้านในสถานที่ของวัดดีกว่าที่อื่น เพราะจะมีคนมาทำบุญ ทำกิจกรรมประกอบความดีเว้นความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยังได้แสดงทัศนะว่า พระสงฆ์ควรมีหน้าที่/บทบาทด้านการสงเคราะห์ดังนี้

1. เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด ไม่ควรกั้นเขตตัดขาดจากบ้าน วัด โรงเรียน ควรให้มีความใกล้ชิดกับวัด อุบาสก อุบาสิกา ที่ศรัทธาวัดควรทำบุญบำเพ็ญกุศล สมาทานศีล ฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำ และทำหน้าที่บำรุงวัดร่วมกับประชาชนในชุมชนอื่น ๆ ด้วย

2. พระสงฆ์ควรตั้งสุศาลา สถานือนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัดหรือในเขตวัด

3. ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์ในวัด อาจเกิดจากความร่วมมือจากทางวัดเองหรือจากประชาชนชาวบ้าน แม้แต่ทางราชการ จัดสร้างขึ้นให้วัดดูแลได้ อาจให้ใช้สถานที่แล้วมีพระภิกษุ สามเณร เป็นผู้ดูแลรักษาให้บริการแก่ประชาชน

4. ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการในกิจการด้านการพัฒนา หมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น วัดอาจให้ใช้สถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญ หรือบริเวณวัดได้

5. ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในด้านการเกษตร ทางวัดอาจเป็นผู้ดำเนินงาน นอกจากนั้นให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา โดยอาจแต่งตั้งคณะกรรมการและมีทางวัดเข้าไปช่วยดูแล

6. กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่น ๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้ สถานที่วัด โดยเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสามเณรช่วยดูแลให้ความสะดวกภายในขอบเขต

ความสามารถ ซึ่งต้องไม่ผิดพระธรรมวินัย ไม่ทำให้เสียสมณสารูป เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโคกระบือ กองทุน มูลนิธิ สหกรณ์ต่าง ๆ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ประสานงานของประชาชนในกิจการต่าง ๆ

7. กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการชวนชวายเป็น โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ การเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2546)

ดังนั้น การพัฒนาสงเคราะห์ชุมชนจึงมีแนวความคิดที่เป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนนั้นเป็นสำคัญยิ่ง การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาคคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชน เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็น แนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชน

3. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชนแล้ว การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชน และชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

4. การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้วต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้ทรัพยากรมากเป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

5. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดย

ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงาน พัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีการให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในการระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการ แก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

6. ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีชีตความสามารถจำกัดทั้งบุคลากร งบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีชีตความสามารถจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนา ไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใด จึงต้องคำนึงถึงชีตความสามารถของชุมชนรัฐบาลกล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งชีตความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความสนับสนุนมากขึ้น ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

7. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐและประชาชนไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีชีตความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงาน พัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและ แนวคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

8. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันหลายด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่นเดียวกันในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ต้องใช้ทรัพยากรมากเป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินผ่านหน่วยงานราชการไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

9. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชน เป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน

การดำเนินงาน พัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีการให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

10. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นกระบวนการทางสังคม ดังนี้

10.1 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบของคนในชุมชน ดังนั้น การดำเนินงานต้องเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง โดยไม่ขาดขั้นตอนใด ๆ เพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ

10.2 การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ จึงจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล และความต้องการของประชาชนในชุมชน

10.3 การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการที่ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนและส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานกันระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

10.4 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องใช้แรงจูงใจในการกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัวและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาโดยไม่หยุดชะงัก (ประเวศ วะสี, 2541)

อย่างไรก็ดีการสาธารณสุขสงเคราะห์ในการพัฒนาชุมชนควรมีหลักการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ยึดถือประชาชนเป็นหลัก โดยยึดเอาความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชน และความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเป็นพื้นฐานสำคัญในการที่จะเป็นไปสู่การช่วยเหลือตนเองได้ในบั้นปลาย

2. ยึดทรัพยากรของชาวบ้านเป็นหลักในการพัฒนาทั้งคน วัตถุ และสถาบันทางสังคม

3. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน คือแผนหรือโครงการพัฒนาชุมชนจะต้องมาจากประชาชนในชุมชนจะต้องไม่เป็นการบังคับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม แต่ต้องให้ประชาชนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ

4. หลักการปกครองตนเอง ต้องส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองในรูปของสถาบันทางสังคมตามกลุ่มอาชีพ วัย เพศ โดยที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการเอง

5. หลักการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ โดยทำหน้าที่เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนไปสู่ชุมชน

6. การพัฒนาจะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่ทำได้ง่ายก่อนแล้วจึงค่อย ๆ ไปสู่งานที่ทำได้ยากขึ้นเป็นลำดับ

7. การเปลี่ยนแปลงในชุมชนต้องคำนึงถึงสิ่งง่าย ๆ ในชีวิตคน เช่น ให้เริ่มต้นในกลุ่มคนที่ยอมรับ หรือแนะนำได้ง่ายก่อนไปสู่ด้านอื่น ๆ ต้องอาศัยอ้างอิงในสิ่งที่ชาวบ้านรู้และเคยชินอยู่แล้ว

8. ยึดถือวัฒนธรรมเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น จึงจะทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้ (พัฒน์ สุจำนง และคณะ, 2525)

การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ควรดำเนินการพัฒนาประชาชน โดยเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก โดยการจัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละเลิกอบายมุข และโครงการเสริมเพื่อพัฒนาสภาพเป็นอยู่ของประชาชน เช่น โครงการศูนย์เด็กเล็ก ฯลฯ พระสงฆ์ต้องมีบทบาทภาวะผู้นำสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการ โดยลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานและได้รับแบ่งปันผลประโยชน์เท่าเทียมกัน และมีการพัฒนาจิตใจของ ประชาชนควบคู่กันไป (พรประภา กิจโกศล, 2534) และปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมาจากหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของ มนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทั้งทางรูปร่าง มั่นสมอง และจิตใจ มนุษย์จึงไม่มีความเท่าเทียมกัน แต่โดยข้อเท็จจริงมนุษย์ทุกคนจะมีสิทธิและความเสมอภาคในการมีโอกาที่จะกระทำการสิ่งต่าง ๆ สิทธิและโอกาที่จะก้าวหน้า แสดงความรู้ ความสามารถ การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้พัฒนาขึ้น เป็นต้น แต่โอกาสเหล่านี้ขึ้นอยู่กับภาวะธรรมชาติและภาวะกายภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้น มนุษย์จึงย่อมไม่มีสิทธิและเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิตโดยเท่าเทียมกัน

ความหมายของชุมชนออกเป็น 2 ด้าน คือการพัฒนาชุมชนใน ความหมายของงาน และในความหมายของหลักและวิธีการทำงานโดยได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนในความหมายของ “งาน” ก็คือการกระทำให้เกิดสิ่งของต่าง ๆ หมายถึงการกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของทั้งที่สามารถมองเห็นจับต้องได้และที่สังเกตได้ เช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ สร้างทำนบ เขื่อนฝาย สร้างโรงเรียน สถานือนามัย ไฟฟ้า ประปา ให้มีขึ้นในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของคนในชุมชน จนสามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรที่แน่นแฟ้น โดยไม่คำนึงว่าประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วม ดำเนินการหรือไม่

2. การพัฒนาชุมชนในความหมายของ “หลักและวิธีการทำงาน” หมายถึง การที่ประชาชนต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้าง “งาน” หรือสิ่งของถาวรวัตถุและองค์ประกอบต่าง ๆ ของประชาชนขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ประชาชนจะต้องเป็นผู้คิดริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ดังนั้นในความหมายนี้การพัฒนาชุมชนจะมีลักษณะเป็นงานที่มีความคิดริเริ่มของประชาชน กระทำโดยประชาชนและเพื่อประชาชน

ซึ่งหัวใจของการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การเสียสละยินยอมพร้อมใจกันของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในผลงานที่เกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งหวังค่าตอบแทนเป็นเงินทอง แต่หวังผลของงานที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมนั้นเป็นสำคัญ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2534)

ปรัชญาองค์การพัฒนาชุมชนเกิดจากการผสมผสานหลักการดังกล่าวเข้ากับความหมายของการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและโอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิตของคน มี 5 ประการ คือ

1. บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญถึงแม้บุคคลจะมีความแตกต่างกัน แต่ทุกคนมีสิทธิที่พึงได้รับความยุติธรรมและอย่างมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง
2. บุคคลแต่ละคนมีสิทธิเสรีภาพในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตตามความต้องการของตนโดยไม่ถูกบีบบังคับจากบุคคลอื่น
3. บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพหรือพลังความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผยและแฝงเร้น ศักยภาพเหล่านี้มีประโยชน์ต่อบุคคลและชุมชนเป็นอย่างมาก ถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างถูกวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังที่แฝงเร้นอยู่ในบุคคล ซึ่งไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก
4. การพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคม โดยสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
5. ถ้ามีโอกาสเมื่อไรบุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพ หรือพลังความสามารถของตนได้

งานการสาธารณสุขสงเคราะห์ชุมชนและท้องถิ่นไว้ว่า การพัฒนาชุมชนในความหมายกว้าง คือการพัฒนาสังคม เพราะการพัฒนาที่แท้จริงนั้นจะต้องทำทั้งสังคม ไม่ใช่ทำเฉพาะชุมชนในชุมชนหนึ่งและการพัฒนาที่แท้จริงหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเรียกว่าเป็นการพัฒนาคุณธรรมของชีวิตเพื่อที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความ พอใจความสุขของประชาชนมากกว่า (วิทยากร เชียงกุล, 2527) สิ่งสำคัญของงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในการพัฒนาชุมชน ต้องใช้หลักการประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) จะต้องมีการร่วมมือและประสานงานกัน ทุกฝ่าย โดยเฉพาะการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ การประสานงานระหว่างภาครัฐบาลและภาคเอกชน การประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ในชุมชนที่เรียกว่า บวร (สมพร เทพสิทธิ์า, 2538)

หน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัย 4
2. สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น
3. คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรม ของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

ในขณะเดียวกันได้กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ทางสาธารณสงเคราะห์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาทหน้าที่ทางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทาง จิต และการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

1. บทบาทด้านการศึกษา: พระสงฆ์เป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือและเป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียนและชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุนด้วยทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน

2. บทบาทด้านการสาธารณสุข: พระสงฆ์ให้การรักษายาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โดยให้ความสำคัญกับการแพทย์แผนไทยและการรักษาด้วยแรงศรัทธา

3. บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจประชาชน: พระสงฆ์ให้ธรรมทางแก่ประชาชนเพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริมความสุขสงบใจ โดยการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและช่วยเหลือให้เกิดสุขสงบทางจิตใจ

4. บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต: พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยสุขภาพจิตของประชาชน โดยการให้การสงเคราะห์ทางจิตใจและการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ

5. บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น: พระสงฆ์มีบทบาทในการเสนอความคิดริเริ่มและระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ โดยเป็นผู้นำชุมชนในงานพัฒนาต่าง ๆ และช่วยให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2513)

ดังนั้น งานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและหลักการสำคัญคือการยึดถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการพัฒนาของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง โดยมีพระสงฆ์และวัดแกนนำเป็นเครื่องสนับสนุนส่งเสริมในสิ่งที่เหมาะสม โดยควรยึดหลักที่ว่าประชาชนในชุมชนมีความอยู่ดีกินดี มีความสามัคคี และสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ ดังนั้นงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เจริญยั่งยืน จึงต้องมีการบริหารจัดการและลงมือปฏิบัติอย่างรอบอบรอบมัตระวังด้วย การคำนึงถึงประโยชน์ของพระสงฆ์ วัด ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นเป็นที่ตั้งเสมอ

สรุป

การสาธารณสงเคราะห์เป็นหน้าที่ของภิกษุสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ในการสาธารณสงเคราะห์ ภิกษุสงฆ์มีบทบาทหลายประการ

เช่น การให้คำแนะนำทางจิตใจ ให้คำปรึกษาและคำแนะนำตามความพึงพอใจปัญหาชีวิตต่าง ๆ ของประชาชน นอกจากนี้ เขายังช่วยเหลือเกื้อกูลทางวัตถุเช่น การสงเคราะห์สถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างโรงพยาบาล หรือที่ปลูกต้นไม้ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชน การสร้างถนนเข้าหมู่บ้านและอื่น ๆ นอกจากนั้น ภิกษุสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาจิตใจและการสงเคราะห์ของประชาชนภายนอกวัด โดยให้คำปรึกษาแนะนำด้านต่าง ๆ เท่าที่ทำได้ และได้เป็นตัวอย่างในการพึ่งตัวเองและให้การสนับสนุนทางจิตใจ พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการทำหน้าที่และการพึ่งตนเองของประชาชน โดยการสงเคราะห์ที่ทำได้ตามความเป็นจริงของชีวิตความเป็นอยู่ บทบาทนี้เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อการพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติว่า หลักการพัฒนาตามพุทธบัญญัติ คำนึงถึงการพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดยให้พัฒนาการทางจิตใจนำพัฒนาการทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้รักษาพระธรรมวินัย ไม่ช่วยเหลือชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัย และไม่คลุกคลีกับชาวบ้านจนเกิดอุปสรรคในการแสวงหาความรู้ พันทุข์ของตน นอกจากนี้หลักการพัฒนาตามพุทธอาจสรุปได้ดังนี้ การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน การพัฒนาเพื่อพันทุกข์ การทำลายกิเลสตัณหา การส่งเสริมการทำหน้าที่และการส่งเสริมการพึ่งตนเอง ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่ยอมรับนับถือทั่วไปว่าเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์จึงควรพัฒนาให้ได้ก่อนเข้าไปพัฒนาชุมชน มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรมและแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ ในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตัวเองในการพัฒนานั้นได้ พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ผู้นำในท้องถิ่นอยู่แต่เดิมแล้ว หากได้ท่านเป็นศูนย์กลางและท่านได้มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม ก็อาจจะเป็นผู้ปิดช่องว่างที่มีอยู่ในงานพัฒนา และจะเป็นผู้นำชี้ช่องทางในการท้องถิ่น จะรับความเจริญใหม่ ๆ ได้ บทบาทนี้อาจประกอบด้วยข้อเสนอแนะความคิดริเริ่มว่า ในถิ่นนั้นมีอะไร ที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นแล้วเป็นศูนย์รวมประชาชนมาทำงานนั้น หรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความคิดเห็นว่าจะทำสิ่งนั้น สิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควรถ้าพระมีความรู้ก็แนะนำได้ เป็นการให้ความอุ่นใจแก่ประชาชน การสงเคราะห์ทางจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในการสาธารณสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาจิตใจและการสงเคราะห์ของประชาชน ภายนอกวัด โดยให้คำปรึกษาแนะนำด้านต่าง ๆ เท่าที่ทำได้ และได้เป็นตัวอย่างในการพึ่งตัวเองและให้การสนับสนุนทางจิตใจ พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการทำหน้าที่และการพึ่งตนเองของประชาชน โดยการสงเคราะห์ที่ทำได้ตามความเป็นจริงของชีวิตความเป็นอยู่ บทบาทนี้เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2550). คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. (2546). การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ทินพันธ์ นาคะตะ (2529). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ประเวศ วะสี. (2541). ประชาคมตำบล (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พรประภา กิจโกศล. (2534). บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง จังหวัดนครราชสีมา. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2555). เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). พระกับป่ามีปัญหอะไร (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ภาพพิมพ์.
- พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม). (2548). สารภาค 15. กาญจนบุรี: ธรรมเมธี.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2534). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2521). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- _____. (2527). ลักษณะของสังคมพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลนคิมทอง.
- _____. (2537). สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พัฒน์ สุจำนง และคณะ. (2525). การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พินิจ ลาภานานนท์ และวุฒินันท์ กันทะเตียน. (2563). สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.
- พิสิฐ เจริญสุข. (2541). คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2521). รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2525). วิสาขบูชา เล่มที่ 1. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). การพัฒนาชุมชน: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: หจก. บางกอกบล็อก.
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สนธิ ศรีสำแดง. (2534). พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: นีลนารการพิมพ์.

- สมพร เทพสิทธา. (2538). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2546). ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- อำนาจ บัวศิริ. (2528). รวบรวมความคิดเห็นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ ด้านการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

